

QUAN HỆ VIỆT NAM - CUBA

NHỮNG MỐC SON LỊCH SỬ (1960-2021)

PGS, TS NGUYỄN VIỆT THẢO

*Phó Chủ tịch thường trực Hội Hữu nghị Việt Nam - Cuba,
nguyên Phó Giám đốc Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh*

Tóm tắt: Trong lịch sử giải phóng dân tộc và phong trào cộng sản quốc tế, hiếm có mối quan hệ nào như mối quan hệ giữa Việt Nam và Cuba. Dù cách xa nhau từ bán cầu Đông sang bán cầu Tây, hai dân tộc đã sớm gặp nhau, chia lửa chiến đấu vì mục tiêu chung giải phóng dân tộc và chủ nghĩa xã hội, viết nên những trang vàng về tình đoàn kết đặc biệt, tình anh em trong sáng thủy chung. Từ khi hai nước thiết lập quan hệ ngoại giao trong chiến đấu chống đế quốc (1960) đến cuộc chiến đấu bảo vệ, duy trì, củng cố và phát triển chủ nghĩa xã hội trên mọi lĩnh vực chính trị, kinh tế, văn hoá, khoa học - kỹ thuật, đối ngoại, quốc phòng, an ninh... hiện nay (2021), nhìn lại chặng đường hơn 60 năm quan hệ Việt Nam - Cuba, hiện lên rất rõ những mốc son lịch sử quan trọng.

Từ khóa: Quan hệ Việt Nam - Cuba

1. Ngày 2-12-1960, Việt Nam và Cuba thiết lập quan hệ ngoại giao trong bối cảnh kiên cường chiến đấu chống đế quốc, vì độc lập dân tộc và chủ nghĩa xã hội

Đến cuối năm 1960, chính quyền cách mạng Cuba mới gần 2 năm tuổi (tính từ ngày cách mạng thành công 1-1-1959) và phải đương đầu với nhiều thử thách lớn. Sau những đánh giá ban đầu rất sai lầm về cuộc cách mạng ở Cuba do lãnh tụ Fidel Castro lãnh đạo, chính quyền Mỹ và các thế lực phản động nhận thấy đây đích thực là “nguy cơ” chủ nghĩa cộng sản, xuất hiện cách nước Mỹ chưa đầy 100 dặm! Chính quyền Mỹ lúc đó tung ra đủ các thủ đoạn, chính sách chống phá, từ tuyên truyền

thù địch, kích động bạo loạn, âm mưu ám sát lãnh tụ... đến cô lập ngoại giao, bao vây, cấm vận... nhằm tiêu diệt ngay trong trứng nước mầm mống của chế độ cộng sản ở quốc đảo lớn nhất trong vịnh Caribe thơ mộng, được xem như cửa ngõ vào “chiếc sân sau” Mỹ La tinh. Trước những hành động của đế quốc Mỹ, nhân dân Cuba hiên ngang tay súng và nỗ lực lao động, quyết tâm xây dựng chế độ xã hội mới sau khi chính quyền thực hiện cải cách ruộng đất, xóa bỏ mọi tàn dư của chế độ địa chủ thực dân tư bản; quyết liệt triển khai chính sách xóa nạn mù chữ, ban hành chế độ giáo dục, y tế và nhiều phúc lợi xã hội miễn phí cho nhân dân. Dư luận quốc tế ngày ấy đều cảm nhận được sự đùng đùng không

Các chiến sĩ Đoàn Khe Sanh, Quân giải phóng Trị Thiên-Huế nồng nhiệt đón mừng Bí thư thứ nhất Ban Chấp hành Trung ương Đảng Cộng sản Cuba, Thủ tướng Chính phủ Cách mạng Cuba Fidel Castro đến thăm Vùng giải phóng miền Nam Việt Nam, ngày 15-9-1973

tránh khỏi giữa một bên là đế quốc Mỹ không chịu chấp nhận có một tiền đồn của CNXH ở bán cầu Tây và bên kia là hơn 10 triệu người dân Cuba sẵn sàng trong quân phục màu xanh ô liu quyết tâm cùng Fidel đi tới trận chiến cuối cùng!

Ở Việt Nam, năm 1960 có ý nghĩa bản lề trên nhiều phương diện: là năm của Đại hội Đảng lần thứ III xác định nhiệm vụ chiến lược của miền Bắc, miền Nam và mối quan hệ giữa cách mạng ở hai miền; năm của Phong trào Đồng khởi; năm ra đời của Mặt trận Dân tộc Giải phóng miền Nam Việt Nam và nhiều sự kiện khác thể hiện quyết tâm của toàn quân, toàn dân thực hiện mục tiêu giải phóng miền Nam, thống nhất đất nước, hoàn thành cuộc cách mạng dân tộc dân chủ nhân dân trong cả nước và đi lên CNXH.

Vào đúng thời điểm bản lề đó, Việt Nam và Cuba đã chính thức thiết lập quan hệ ngoại giao đầy đủ, biểu thị sự hội ngộ của hai dân tộc đã từng

thấp sáng ngọn đuốc chống đế quốc Mỹ: Cuba từ năm 1895 và Việt Nam từ năm 1955. Đây cũng là sự hiện thực hóa tình hữu nghị đẹp đẽ mà vị Anh hùng Cuba José Martí từ cuối thế kỷ XIX đã dành cho dân tộc Việt Nam qua thiên truyện ngắn nổi tiếng “Một cuộc du hành trên mảnh đất của người An Nam”. Đồng thời, cột mốc 2-12-1960 ghi bước đầu tiên của hai Đảng, hai Nhà nước và nhân dân hai nước cùng nhau đi trên con đường lớn của thời đại: *Con đường độc lập dân tộc và CNXH*.

2. Từ ngày 29 đến ngày 31-10-1966, Đoàn đại biểu cấp cao đầu tiên của Đảng và Chính phủ Cuba do Chủ tịch nước Osvaldo Dorticos và Đại tướng Raúl Castro, Bộ trưởng Các lực lượng vũ trang cách mạng Cuba dẫn đầu thăm hữu nghị chính thức Việt Nam

Chủ tịch Hồ Chí Minh cùng các đồng chí lãnh đạo cấp cao Việt Nam đã nồng nhiệt chào đón và

làm việc với các đồng chí lãnh đạo Cuba qua 7 phiên họp, chia sẻ cho nhau những chủ trương, đường lối chiến lược, sách lược rất cơ bản của cách mạng hai nước và thống nhất những phương hướng lớn phát triển quan hệ Việt Nam - Cuba trong tình hình mới.

Vào thời điểm này, sau thất bại tại Girón (1961) và âm mưu gây ra khủng hoảng tên lửa bất thành (1962), đế quốc Mỹ vừa tăng cường bao vây, cấm vận và chính sách thù địch đối với Cuba vừa dồn mọi nguồn lực quân sự chống phá cách mạng Việt Nam. Năm 1965 đánh dấu mức leo thang chiến tranh rất khốc liệt của Mỹ tại chiến trường Việt Nam, điều mà lãnh tụ Fidel Castro đã sớm dự báo. Trước tình thế này, ban lãnh đạo cách mạng Cuba quyết định đẩy mạnh các hoạt động đoàn kết với Việt Nam trên mọi lĩnh vực, kể cả lực lượng chiến đấu nếu Việt Nam có lời đề nghị. Trong mít tinh trọng thể chào mừng Đoàn đại biểu Cuba đến thăm hữu nghị Việt Nam (từ ngày 29 đến ngày 31-10-1966), Chủ tịch Hồ Chí Minh nêu rõ, Việt Nam và Cuba nghìn dặm cách xa nhau, nhưng là hai anh em hàng ngày canh gác giấc ngủ cho nhau để mặt trời luôn luôn chiếu sáng lá cờ cách mạng của chúng ta; dù ở hai bán cầu đối lập, nhưng tinh thần hai nước, hai dân tộc gắn bó như trong một nhà.⁽¹⁾ Năm nay 2021, Việt Nam và Cuba cùng nhau kỷ niệm 55 năm cuộc gặp gỡ lịch sử của Đại tướng Raúl Castro với lãnh tụ huyền thoại Hồ Chí Minh (1966-2021).

3. Tháng 9-1973, đồng chí Fidel Castro, Bí thư thứ nhất Đảng Cộng sản Cuba, Thủ tướng Chính phủ Cuba thăm chính thức Việt Nam, đến vùng Giải phóng miền Nam Việt Nam bắt chấp khói lửa chiến tranh

Do bận trọng trách cầm lái con thuyền cách mạng Cuba trong những thập kỷ đầy thử thách ngặt nghèo, Fidel chưa từng có điều kiện đến thăm Việt Nam để thực hiện giấc mơ lớn là được gặp Chủ tịch Hồ Chí Minh mà Ông hết lòng ngưỡng mộ.

Ngay sau khi Hiệp định Paris được ký kết, Fidel kiên trì đề nghị lãnh đạo Việt Nam cho thăm chính thức Việt Nam và vào tận chiến trường miền Nam. Đến tháng 9-1973, Fidel trở thành nhà lãnh đạo nước ngoài đầu tiên và duy nhất vượt vĩ tuyến 17 tới thăm vùng đất lửa Quảng Trị, cách giới tuyến với Việt Nam Cộng hòa chưa đầy 20 km đường chim bay. Tại Cao điểm 241 Tân Lâm, Thủ tướng Cuba đã phát cao lá cờ truyền thống “Bách chiến - Bách thắng” lấp lánh huân chương của Đoàn Khe Sanh, Quân Giải phóng Trị Thiên - Huế anh hùng và đặt chân lên nòng pháo M107 (175 mm) được mệnh danh là “vua chiến trường” của Mỹ đang ở tư thế gục sát mặt đất, Ông đồng dạ thúc giục bộ đội Việt Nam: Các đồng chí hãy nhanh chóng mang lá cờ bách chiến bách thắng cắm tại sào huyệt Sài Gòn! Hẹn gặp lại tại Sài Gòn sau ngày miền Nam hoàn toàn giải phóng! Và cũng chính tại đây, lãnh tụ Fidel đã nhắc lại câu nói bất hủ đã được chính Ông nêu ra từ năm 1966: “Vì Việt Nam, Cuba sẵn sàng hiến dâng cả máu của mình!”².

Trong chuyến thăm, Thủ tướng Fidel đã quyết định tặng Việt Nam 5 công trình kinh tế quan trọng gồm: Khách sạn Thăng Lợi (Hà Tây, Hà Nội), Bệnh viện Việt Nam - Cuba tại Đồng Hới (Quảng Bình), trại bò Mộc Châu, trại gà Lương Mỹ và đường cao tốc Xuân Mai; tặng bò giống, gà giống và chi hơn 6 triệu USD để mua thiết bị hiện đại; cử chuyên gia về cầu đường sang Việt Nam tham gia cùng bộ đội Trường Sơn mở rộng đường mòn Hồ Chí Minh; giúp đào tạo trên 1.000 sinh viên Việt Nam ở trình độ đại học và cao học; vận động ủng hộ Việt Nam gia nhập Liên Hợp quốc...

Vào thời điểm năm 1973, không chỉ tình hình chiến sự ở miền Nam Việt Nam vẫn còn hết sức nguy hiểm, mà tình hình cách mạng Cuba và Mỹ Latinh cũng có nhiều diễn biến căng thẳng. Ngày 11-9 năm ấy, cuộc đảo chính quân sự đã lật đổ chính phủ cách mạng ở Chile và Tổng thống Salvador

Allende đã ngã xuống ngay trong dinh thự. Lãnh tụ Fidel đã hàng trăm lần trở thành đối tượng ám sát do CIA triển khai. Vượt lên tất cả hiểm nguy bằng tình yêu Việt Nam và chủ nghĩa quốc tế cao đẹp, Fidel đã đến Tổ quốc anh hùng của lãnh tụ Hồ Chí Minh dù chuyến thăm lịch sử chỉ vền vẹn trong 2 ngày 15 và 16-9-1973, tạo nên một sự kiện độc đáo trong lịch sử chính trị và quan hệ quốc tế hiện đại.

Mặc dù Việt Nam luôn trong trái tim Fidel, nhưng cũng hơn 20 năm sau, năm 1995, Ông mới có điều kiện thăm lại Việt Nam, vào Thành phố Hồ Chí Minh, sào huyệt của chính quyền Sài Gòn năm xưa! Và năm 2003, Fidel thăm Việt Nam lần cuối cùng với lời đánh giá tràn đầy niềm vui và sự ngưỡng mộ: Thật thán phục những gì các đồng chí đạt được sau quãng thời gian tương đối ngắn, từ đất nước bị chiến tranh tàn phá. Lịch sử Việt Nam đã chứng minh, khi dân tộc đã quyết tâm bảo vệ sự sống, bản sắc

và tương lai của mình bằng mọi giá thì không siêu cường nào có thể chống phá. Đó là tấm gương lớn nhất mà Việt Nam đã cống hiến cho thế giới³.

4. Từ năm 1991 đến nay, quan hệ Việt Nam - Cuba rạng rỡ những trang sử mới với chủ nghĩa quốc tế trong sáng của những người cách mạng chân chính trong cuộc chiến đấu bảo vệ, duy trì, củng cố và phát triển chủ nghĩa xã hội trên mọi lĩnh vực

Lãnh đạo hai Đảng, hai Nhà nước đã xác định khuôn khổ mới cho mối quan hệ song phương vừa

tăng cường tinh đoàn kết, hữu nghị truyền thống vừa nâng cao tính hiệu quả của các chương trình hợp tác. Tháng 9-1995, hai nước ký Hiệp định khuyến khích và bảo hộ đầu tư. Tháng 4-1996, hai nước ký Hiệp định thương mại và các hình thức hợp tác kinh tế khác. Mỗi năm có hàng chục đoàn cao cấp của Đảng, Chính phủ và các đoàn thể hai nước sang thăm hữu nghị chính thức để trao đổi kinh nghiệm đổi mới, cải cách; đồng thời, cùng nhau thống nhất quan điểm chung trước các vấn đề quốc tế quan trọng. Sự đoàn kết, thống nhất và ủng hộ chính trị giữa Việt Nam và Cuba cũng được thể hiện nhất quán trong hoạt động của hai Đảng và hai Nhà nước trong phong trào cộng sản quốc tế, Phong trào Không liên kết, trong các mối quan hệ ngoại giao đa phương, trong Liên hợp quốc và các diễn đàn quốc tế khác.

Các chuyến thăm lịch sử của Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng tới Cuba tháng

3-2018 và của Chủ tịch Hội đồng Nhà nước và Hội đồng Bộ trưởng Cuba Miguel Diaz-Canel đến Việt Nam tháng 11-2018 đã góp phần quan trọng vào việc thúc đẩy quan hệ Việt Nam - Cuba ngày càng tin cậy, gắn bó, hiệu quả. Hai nước tiếp tục đổi mới phương thức hợp tác theo hướng nâng cao tính thực chất, nâng cao hiệu quả, tập trung thúc đẩy hợp tác trong các lĩnh vực hai bên có thế mạnh và cùng quan tâm như các lĩnh vực thương mại, đầu tư, nông nghiệp, công nghệ sinh học, y tế, xây dựng, công nghiệp, giao thông vận tải, thông tin truyền thông, tài chính, ngân hàng, văn

Những tình cảm đặc biệt của Cuba dành cho Việt Nam, được kết tinh trong câu nói bất hủ của Lãnh tụ Fidel Castro: “Vi Việt Nam, Cuba sẵn sàng hiến dâng cả máu của mình”. Đảng, Nhà nước, nhân dân Việt Nam luôn trân trọng và không bao giờ quên tinh đoàn kết, sự ủng hộ chí tình, chí nghĩa của Cuba dành cho Việt Nam trong công cuộc đấu tranh giải phóng dân tộc trước đây cũng như trong công cuộc xây dựng và bảo vệ Tổ quốc. Quan hệ Việt Nam - Cuba là quan hệ anh em, đồng chí thân thiết, chân thành, trong sáng, đang tiếp tục phát triển tốt đẹp, trở thành biểu tượng của thời đại.

hóa, thể dục thể thao, giáo dục đào tạo và khoa học kỹ thuật. Năm 2018, hai bên đã ký Hiệp định Thương mại mới giữa Việt Nam và Cuba, tạo ra cơ sở pháp lý đưa quan hệ kinh tế, thương mại giữa hai nước lên ngang tầm quan hệ chính trị đặc biệt sẵn có, nâng kim ngạch thương mại hai chiều lên 500 triệu USD trong những năm tới.

Kỳ họp lần thứ 37 của Ủy ban liên Chính phủ Việt Nam - Cuba được tổ chức thành công tại Hà Nội tháng 9-2019 đã xử lý nhiều vấn đề còn tồn tại, thúc đẩy việc triển khai thực hiện Hiệp định Thương mại mới giữa hai bên trong thời gian tới. Hai bên nhất trí phối hợp tổ chức các hoạt động chính trị, kinh tế, văn hóa, hữu nghị trong năm 2020 nhân kỷ niệm 60 năm thiết lập quan hệ ngoại giao Việt Nam - Cuba (2-12-1960 - 2-12-2020); tiếp tục triển khai hiệu quả các cơ chế hợp tác như Hội thảo về lý luận giữa hai Đảng, Ủy ban liên Chính phủ, tham khảo chính trị giữa hai Bộ Ngoại giao, Đối thoại giữa hai Bộ Quốc phòng, Hội đồng Doanh nghiệp Việt Nam - Cuba...

Trong cuộc điện đàm tháng 7-2021 với đồng chí Miguel Díaz-Canel Bermudez, Bí thư thứ nhất Ban Chấp hành Trung ương Đảng Cộng sản Cuba, Chủ tịch nước Cộng hòa Cuba, Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng nhấn mạnh: Với tình đoàn kết trước sau như một, Đảng, Nhà nước và nhân dân Việt Nam tiếp tục đồng hành với Cuba trong tiến trình cập nhật hóa mô hình kinh tế - xã hội XHCN; nhấn mạnh, Việt Nam sẽ tiếp tục hỗ trợ nỗ lực của Cuba trong việc bảo đảm an ninh lương thực thông qua việc cung cấp gạo ổn định và các chương trình phát triển sản xuất lúa, ngô, cà phê, thủy sản... Hai đồng chí đứng đầu hai Đảng cùng quan tâm sâu sắc và nhấn mạnh những biện pháp tăng cường, mở rộng và nâng cao hiệu quả hợp tác giữa hai Đảng, hai nước; tăng cường trao đổi cấp cao để định hướng chiến lược, chia sẻ kinh nghiệm các vấn đề cùng quan tâm; phát huy các

cơ chế hợp tác hiện có, triển khai hiệu quả các thỏa thuận đã ký kết, nghiên cứu các lĩnh vực mới mà hai bên có thế mạnh; nhấn mạnh ý nghĩa quan trọng trong hợp tác vắc xin chống Covid-19, góp phần giúp Việt Nam thực hiện thành công mục tiêu kép, đồng thời nâng cao tiềm năng thương mại khoa học, y tế và vắc xin của Cuba ở châu Á và trên thế giới⁴.

5. Chuyến thăm hữu nghị chính thức Cuba của Đoàn đại biểu cấp cao Đảng, Nhà nước Việt Nam do Chủ tịch nước Nguyễn Xuân Phúc dẫn đầu từ ngày 18 đến ngày 20-9-2021 tiếp tục khẳng định vị trí, ý nghĩa của mối quan hệ truyền thống, toàn diện, đặc biệt giữa Việt Nam và Cuba

Đây là chuyến thăm nước ngoài thứ hai của người đứng đầu Nhà nước Việt Nam sau Đại hội XIII của Đảng (1-2021) và Kỳ họp thứ nhất Quốc hội khóa XV (7-2021); đồng thời, Chủ tịch nước Việt Nam cũng là nguyên thủ quốc gia đầu tiên đến thăm Cuba trong năm 2021. Sự kiện quan trọng này khẳng định sự kế tục và phát triển của mối quan hệ hữu nghị truyền thống, hợp tác toàn diện và đoàn kết đặc biệt Việt Nam - Cuba trong thời kỳ Việt Nam đẩy mạnh toàn diện và đồng bộ công cuộc đổi mới; Cuba tăng cường cập nhật hóa mô hình kinh tế - xã hội.

Nhân dịp này, Việt Nam và Cuba ra Tuyên bố chung khẳng định quyết tâm đưa quan hệ đặc biệt giữa hai nước lên một giai đoạn mới phát triển toàn diện, trên nền tảng tin tưởng chính trị lẫn nhau, nhấn mạnh mở rộng hợp tác trên tất cả các lĩnh vực; mở rộng, thắt chặt và làm sâu sắc mối quan hệ anh em, đoàn kết và hợp tác toàn diện nhằm đóng góp tích cực vào công cuộc xây dựng và bảo vệ Tổ quốc, vì hòa bình, ổn định và phát triển ở hai khu vực và trên thế giới.

Đảng, Nhà nước và nhân dân Việt Nam khẳng định lại lập trường trước sau như một ủng hộ sự

nghiệp chính nghĩa của nhân dân Cuba và cuộc đấu tranh nhằm chấm dứt ngay và vô điều kiện các lệnh bao vây kinh tế, thương mại và tài chính đơn phương và phi lý chống Cuba; phản đối việc gia tăng các biện pháp trừng phạt đơn phương và nhấn mạnh các biện pháp này làm nghiêm trọng hơn khó khăn về kinh tế xã hội của nhân dân Cuba trong bối cảnh dịch bệnh hiện nay. Hai bên nhấn mạnh tầm quan trọng của việc thúc đẩy và nâng cao hiệu quả của hợp tác kinh tế, trong đó có việc duy trì ổn định và đa dạng hóa quan hệ thương mại song phương. Cuba hoan nghênh việc Việt Nam trở thành đối tác đầu tư quan trọng của khu vực châu Á-Thái Bình Dương, nhấn mạnh ưu tiên cao việc tiếp tục phát triển môi trường kinh doanh để khuyến khích hơn nữa sự hiện diện của các doanh nghiệp Việt Nam tại Cuba. Đồng thời, Cuba sẽ xem xét các tiềm năng, thế mạnh của mỗi nước nhằm mở rộng hợp tác trong các ngành và lĩnh vực ưu tiên như năng lượng, viễn thông, du lịch, xây dựng, dịch vụ y tế, công nông nghiệp và công nghiệp thực phẩm, dược phẩm, công nghệ sinh học và vận tải. Hai bên nhấn mạnh tầm quan trọng của hợp tác giữa Việt Nam và Cuba trong bối cảnh đại dịch, là hình mẫu đoàn kết đối với thế giới, phản ánh tính chất đặc biệt của mối quan hệ giữa hai Đảng, Nhà nước và nhân dân hai nước. Việt Nam đánh giá cao uy tín và sự đóng góp được ghi nhận của Cuba về tình đoàn kết quốc tế hào hiệp và trong sáng trong phòng chống đại dịch Covid-19, được thể hiện qua việc cử 57 đoàn y tế tới 40 nước và vùng lãnh thổ. Việt Nam ghi nhận rằng, dù chịu sự bao vây cấm vận và với điều kiện của một đất nước đang phát triển, Cuba trở thành nước đầu tiên tại Mỹ Latinh và Caribe phát triển thành công ba loại vắc xin phòng Covid-19 có hiệu quả cao. Mặc dù vẫn chưa đủ để phòng chống dịch ở trong nước, nhưng với tinh thần anh em sẽ chia cho nhau trong lúc khó khăn, Cuba vẫn tạo

điều kiện cho Việt Nam trước mắt là 10 triệu liều vắc xin Abdala ngừa Covid-19; đồng thời, sẽ cử ngay chuyên gia và các nguồn lực cần thiết khác để chuyển giao công nghệ sản xuất vắc xin Abdala cho Việt Nam.

Quan hệ Việt Nam - Cuba giống như những dòng sông nhỏ phát sinh từ những vùng xa cách nhau, trải qua nhiều thác ghềnh của lịch sử và đã nhập vào dòng sông lớn hùng vĩ của cách mạng XHCN-như tinh thần đánh giá của lãnh tụ Fidel Castro năm 1982, nhân dịp hai nước ký Hiệp ước hữu nghị và hợp tác xác định khuôn khổ pháp lý cho mối quan hệ đã xum xuê lá xanh và quả ngọt. Lịch sử quan hệ Việt Nam - Cuba, như khẳng định của đồng chí Nguyễn Phú Trọng, Tổng Bí thư Ban Chấp hành Trung ương Đảng Cộng sản Việt Nam trong những dịp làm việc với lãnh đạo cấp cao Đảng, Nhà nước Cuba anh em: Quan hệ Việt Nam - Cuba là quan hệ anh em, đồng chí thân thiết, chân thành, trong sáng và đã trải qua một quá trình đấu tranh cách mạng lâu dài, gian khổ ở mỗi nước, đã được thử thách, rèn luyện qua hơn nửa thế kỷ đến ngày nay và đang tiếp tục phát triển tốt đẹp, trở thành biểu tượng của thời đại.

1. Julio Garcia Oliveras: El Sol nunca se pone para la bandera de la Revolución, Granma, martes 11 de marzo de 2014, https://www.granma.cu/granmad/secciones/gira_asia/art11.html

2, 3. Fidel Castro: Những chuyến thăm lịch sử, Báo *Thế giới & Việt Nam*, ngày 16-9-2018, <https://baoquocte.vn/fidel-castro-nhung-chuyen-tham-lich-su-77891.html>

4. Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng điện đàm với Bí thư thứ nhất Đảng Cộng sản Cuba, <https://nhandan.vn/chinhtri/tong-bi-thu-nguyen-phu-trong-dien-dam-voi-bi-thu-thu-nhat-dang-cong-san-cu-ba-644939/>.